

אתיקה ופניקה בעולם המידעות, זכויות היוצרים והפרסום האקדמי

עורכים:

ליאת יוספסברג בן-יהושע, דניאל שפרלינג ועמליה רן

Ethics and Panic in the World of Information Sciences, Copyrights and Academic Publication

Editors: Liat Josefsberg Ben-Yehoshua, Daniel Sperling, Amalia Ran

עורכים:

לייאת יוספסברג בן-יהושע, דניאל שפרלינג, עמליה רן, מרכז הידע האקדמי, מכון מופ"ת

הוצאת הספרים של מכון מופ"ת

עורך ראשי: דודו רוטמן

עורכות אקדמיות: יהודית שטיימן

עורכת תוכן וلغוֹן: ענת פולדמן

עורכת תוכן וلغוֹן אחראית: עדית רופא

עורכת גרפית ומעצבת העטיפה: מאיה זמר-סמבול

תמונה השער: shutterstock

חברי הוועדה האקדמית של הוצאת הספרים:

פרימה אלבז-לובייש, אילנה אלקלד-להמן, חנן בן-פז, יעל דר, יורם הרפז,

נצח מובשוביץ-הדר, אייל נווה, יעל פישר, שי פרוגל

מסת"ב: 978-965-530-201-1

© כל הזכויות שמורות למכון מופ"ת תשפ"ב/2021

טל': <http://www.mofet.macam.ac.il> 03-6901428

עשינו כמיטב יכולתנו לאתר את בעלי הזכויות של כל חומר
ששולב בספר מקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל
השמטה או טעות. אם יובאו אלה לדיוקנו, נפעל לתקן
במהדורות הבאות.

דף: שיאים בע"מ

תוכן העניינים

פתח דבר	5
שער 1. נגישות מיידית בהשכלה הגבוהה	
קונסנס דעת - דרכי התמודדות של מרצים ומוסדות אקדמיים עם חוסר יושרה של סטודנטים במכינות לחינוך ליאת אייל	15
האטרגים הטמונהים בשימוש בנתוני עתק (big data) בתחום החינוך: סוגיות אתיות ומוסריות عملיה רן	36
התנוגות מייד של קוחות הספרייה האקדמית: ספרייה בישראל כחקר מקורה ריקי גראנברג	54
הסיכון והסיכון באוספי דוקטורט דיגיטליים פתוחים - האם כדאי לי להציג את עבודות הדוקטורט שלי? ליאת יוספסברג בן-יושע	84
שער 2. פרסום במערכת ההשכלה הגבוהה	
ההוצאה לאור בעידן הטכנולוגי החדש - להיות או לא להיות? רועי צזנה, אביב גאון	117
אתיקה של שיפוט עמיתים דניאל שפרלינג	137
פרסום פתוח (open access) דלית קן-דרור פלדמן	158
אפילוג ליאת יוספסברג בן-יושע, דניאל שפרלינג, عملיה רן	183
МОНГОЛЫА.....	189
על הכותבים	194

תודות

אין המלאכה שלמה ללא תודות לכל השותפים.

ברצוננו להודות לד"ר מיכל גולן אשר עמדה בראש מכון מופ"ת בעת כתיבת הספר, ולראש המכון כיום פרופ' חנן שכתיר. תודות לצוות ההוצאה לאור: לד"ר יהודית שטיימן, העורכת האקדמית של הספר, אשר סייעה לנו בהבננות שعرרי הספר והעירה העוררות מצוינות לכל אורך הדרכ; תודות גם לד"ר דודו רוטמן, ראש ההוצאה הנווכה. לענת פלדמן ולעדי רופא, עורךות הלשון, אשר דיקו את שפתנו ב noseums פנימיים ומופלא ולמائية זמר-סמבול, העורכת הגרפית שלנו, שכיבדה אותנו בעיצוב גרפי כלבבנו. תודה לחני שושטררי, רכזת הוצאת הספרים, אשר ליוותה את תהליך הכתיבה, השיפוט והעריכה של הספר במקצועיות ובנעימות. שלמי תודה שלוחים לד"ר רותי סרلين, לשעבר ראש עירוץ מפגשי העמיטים, אשר בשיתוף עימה נערך הכנס ב-2017 ואשר המליצה לנו לעורך ספר מאמריהם בעקבותינו, ולגברת עדנה עמוק, שהצעיה את השם הייצורי של הכנס והספר.

אחרונים חביבים, תודות לכותבות ולכותבי המאמרים בספר זה, אשר יחד חבורו בניסיון להפיג את הפניקה בעולם המדענות, זכויות היוצרים והפרסום האקדמי.

פתח דבר

חוקרים ומרצים באקדמיה נדרשים לא אחת להתמודד בעבודתם עם סוגיות אתניות. כדי להמחיש דילמות אחדות העולות בהקשר זה נדמיין יומם עבודה בחיה של ד"ר מוסרלי, דמותה של מרצה טיפוסית ממוסד אקדמי בישראל, ונדון בסוגיות העומדות לפתחה.

דני, סטודנט לתואר שני של ד"ר מוסרלי, הגיע לעבודה סמינרונית אחרונה הנדרשת להשלמת התואר שלו. דני הוא סטודנט מצוין, אשר התבאל לארוך כל הדרך בカリירה האישית שלו וביכולת הקשור חברות עם שאר הלומדים. הוא לא החמייך שיעורים והשתתף בהם באופן פעיל. ד"ר מוסרלי מעוניינת בעבודה ומתרשםת כי היא רצינית ורחבת היקף. אלא שבקריאה מעמיקה היא מבהינה כי הניסוח אינו אחיד. המחשבה החולפת בראשה היא שואלי. דני הסתייע בעריכה לשונית שאינה מקצועית ביותר. סקרנותה מתגברת והוא בוחרת להעתיק קטע מהעבודה ולבזוק את מקומו בראשת האינטראקט. לדבוניה, היא מأتתת בຄלות רבה את הקטע כולו במאמר שהתפרסם בכתב עת ידוע בארץ. בדיקה של קטעים אחרים חושفت כי פועלות ההעתקה נעשתה לכל אורך העבודה, ללא כל הפניה למאמרים המקוריים או ציון לכך שהם הועתקו כלשונם. משום כך, היא לכודה בדילמה: האם עליה לפסול את העבודה ולהגיש קובלנה לוועדת המשמעת או לפטור את הבעה באופן אישי מול הסטודנט?

במשך היום ד"ר מוסרלי מתחילה לעסוק במחקר ובפרסום של מחקר גדול ששකדה עלייו במהלך השנה. לנגד עיניה עומד הצורך לפרסם את מחקרו בכתב עת חשוב. פרסום זה יקנה לה נקודות זכות בוועדה לקידום דרגה העתידה להתקיים בשנה הבאה, ולכן היא רוצה להפיץ את תוצאות מחקרו במהלך ולהרחב את מעגלי ההשפעה שלה. משום כך היא בוחנת את האפשרות להציג את המאמר בכתב עת שמאפשר גישה פתוחה למאמרים בתמורה לתוספת של תשלום מכובד. היא שואלת לעצמו של פרופסור ותיק במוסד שבו היא עובדת, והוא מייעץ לה שלא לפנות לכתבי עת אלו מכיוון שלדעתו הם אינם שפיטיים וכיימים חילוקי דעתות בקהילה המדעית באשר למהימנותם (תשובה הפרופסור אינה נכונה ומעידה על תפיסה שגوية בנוגע לכתב עת בגיןה פתוחה). לשמע תשובתו היא נזכרת בתסכול הרבה שפקד אותה לאחר פרסום מחקרה הקודם. המחקר התפרסם בכתב עת יוקרתי, אך בשל מחיר המוני הגבוה רק מעתים מן המוסדות האקדמיים בארץ היו מנויים שלו. כיוון שכן, לא הופץ מחקרה ברבים וכמעט שלא צוטט במאקרים אחרים. עידיין היא נזכרת בזעם שאחזו בה לאחר

שהתחוור לה שאסור לה להציג את המאמר באתר האישי שלה בשל הגנה על זכויות יוצרים, ששicityות כעת לבית הוצאה לאור. שתי דוגמאות אלו ממחישות רק מחלוקת הסוגיות האתיות שעולות בעולם המדענות והאקדמיה. האחת קשורה לתפקודה של ד"ר מוסרלי כמרצה, והשנייה לתפקודה כחוקרת.

בבואנו לבחון סוגיות אלו עלולים לנגד עינינו אנשי השדה, אלו המתמודדים עם דילמות אתיות בחיי היום-יום, וכן אנשי אקדמיה וחוקרים. ספר זה מזמן מפגש בין-תחומי, אשר שותפים לו מדענים, מרצים וחוקרים המعالימים סוגיות בוערות ומחולקות משפטיות ואתיות באמציאות דיין משותף ופורה בקרוב קהילות מקצועיות. המאמרים שבספר פותחים צוהר לעולם המורכב של מרצים וחוקרים במכללות האקדמיות לחינוך ובמוסדות אחרים להשכלה גבוהה, המתמודדים מדי יום בינם לבין עצמם נושאיהם מעין אלו. הדילמות הללו הן גם מנת חלקם של החברים במיעגלא הרחב יותר של הפרוסם האקדמי – עורכים, שופטים עמיינמים, תלמידים לתארים متקדמיים ועוד, שכן רבים מהם משלבים בין הוראה ומחקר ומתחדדים עם אתגרים המשותפים לחוקרים ולמורים בכלל המוסדות להשכלה גבוהה.

הספר עוסק בהיבטים של אתיקה יישומית, המבררת סוגיות אתיות של השדה ובתווך כך ננתנת לו מעמד פרופסיאונלי. תפיסת העולם של אתיקה יישומית שמה את הבה לישomon של גורמות או של תאוריות מוסריות כליליות בפרטן של בעיות פרקטניות. באופן כללי יותר, האתיקה היישומית משתמשת במתודות פילוסופיות כדי לפתרו ולהסדיר בעיות מוסריות, פרקטיקות אונושיות ומדיניות במקצועות השונים, בטכנולוגיה, באקדמיה וכיוצא בהז (Beauchamp, 2003; Tham, 2014). נמרוד אלוני (2006) קרא לכינונה של אתיקה מקצועית המבוססת על נאמנות לעקרונות האוניברסליים של מוסר הומניסטי כלל אנושי, על מצוינות פדגוגית ועל נאמנות לתוכניהם פרטיקולרים של מוסר הומניסטי המקבילות ולנורמות חברותיות של הקהילה והמדינה. כך למשל, מחקר יישומי שעורכים וחוקרים במכללות האקדמיות לחינוך והמתנהל בזירות עבודתם במכללות, דורך התייחסות מעמיקה לסוגיות אתיות של חסין המשותפים במחקר, הגנה מפני ניצול מרות ושמירה על גבולות ברורים בין תפקידם כחוקרים ותפקידם כמורים. מרכיב נוסף הבולט בעבודת המרצים הוא התמודדות עם משימת ההוראה, שאינה רק העברת ידע לסטודנטים אלא גם יצירת מודל לחיקוי לדרכי ההוראה חדשות ומעודכנות. המרצים במכללות האקדמיות לחינוך נתקלים בהוראה באתגרים זרים לאלו של שאר המוסדות להשכלה גבוהה, בהם מאפייני הלומדים

החדשים (בני דור ה-Z וה-Y), הדין בדבר הבעלות על הידע וחשיבותה ביקורתית, המתח הנובע מלחצים ארגוניים ואחרים להישג תלמידים, עמידה בנסיבות הלומדים, המתחים הכלכליים והתחרות על מספר הלומדים בכל מכללה. במובן זה, התפתחויות טכנולוגיות וחברתיות בעולם הידע והפרסום האקדמי יצרו דילמות מוסריות, חברתיות ופרקטיות חדשות, שאליהן נלויים חשש ולעתים גם פניה. ספר זה מבקש למצמצם את החשש ואת הפניקה בהציגו דרכי לה�מודד עם הדילמות הללו בדומה לאופן שבו התמודדו עם התפתחותה של הדיסציפלינה הביו-אתית ועם יציאתה מהתחום הצר של האתיקה הרפואית (Toulmin, 1982).

בתוך כל אלו מרצים וסטודנטים כאחד מחווים לשמר על זכויות מוסריות וקדמיות ועל זכויות יוצרים. הזכות המוסרית המועוגנת בחוק זכויות היוצרים, היא זכותו של היוצר על עבודתו המקורי. זכות זו אינה כלכלית או קשורה לתלמידים או לתלמידים, אלא נוגעת להכרה הפומבית על היהת היוצר אחראי לייצירה (קן-דרור, 2012). הזכות המוסרית אינה ניתנת להעברה והוא נוגעת גם לשמירה על שלמות היצירה ולאי-סילופה. הזכויות האקדמיות נשענות על תפיסה זו ומעוגנות אף את אופן ציון היצירה המקורית לפי כללי ציטוט המקבילים בעולם האקדמי, בהתאם לתחום הדעת ומקום הציגות (American Psychological Association, 2010).

פלילית העשויה גם לפגוע בחופש הביטוי ובחופש האקדמי. בהיבט המשפט, יש חשש שעול האכיפה של זכויות היוצרים יוטל על כספי משלם המיסים לרוחחתם של בעלי העסקים הפרטיים (מרקוביץ ביטון, 2014). לשם כך, ניתן לחרוג מכללי זכויות היוצרים למען שימוש הוגן ביצירות מוגנות לצורכי למידה והוראה (포ורום השכלה נגישה, 2010; קן-דרור, 2012).

לציבור הסטודנטים והמרצים במוסדות ההשכלה הגבוהה יש תפקיד חשוב בקידום השמירה על זכויות היוצרים ובקידום שינוי המuongן בnormות חברתיות (מרקוביץ ביטון, 2014), ועל כן קובלץ המאמרים הנוכחי מיועד בראש ובראשונה להם. הקובלץ נוצר בעקבות הכנס 'של מי היצירה זו? אתיקה ופניה בעולם המידענות', אשר התקיים במכון מופ"ת ביוזמת מרכז הידע האקדמי במכון מופ"ת ועורך מפגשי העמיטים בשנת 2017. בכנס השתתפו מורים, מרצים, במכילות האקדמאיות לחינוך ובבתי הספר לחינוך באוניברסיטאות, מידענים, ספרנים ומרצים במסלולי תואר ותעודה במידענות. מכלול המאמרים שבקובץ מציגים את מרכיבותו של עולם האקדמיה בעידן המודרני; עידן שבו החברים במוסדות ההשכלה הגבוהה נדרשים להכיר תחומי ידע רבים, כגון משפט,

זכויות יוצרים, קניין רוחני, אתיקה ופרסום, נוסף על התמחותם בתחום הדעת המקצועית, בכתיבה ובהוראה. תחומיים אלו מאופיינים אף בשינויים תכופים בשל התקדמות הטכנולוגיה והתאמת העולם המסחרי לדרישות הצרכנים. אלא שהיכולת להתמודד בהצלחה עם מגוון תחומי הידע היא מוגבלת, ולא אחת נלווה למאצוי ההתמודדות גם תחושה של חוסר ידע. כך לדוגמה, בכל הקשור לטיפול בסוגיות משפטיות או בהתמודדות עם סטודנטים, הוצאות לאור ועמיתים חוקרים. המאמרים שבקובץ מציגים בפני הקוראים את המאפיינים הבולטים של האתיקה היישומית, ובאופן רחב יותר את הפילוסופיה היישומית: הם עוסקים בסוגיות ושאלות חשובות מחיי היום-יום; הם מתיחסים לשאלות ספציפיות השוואתיות מתוך עולם התוכן הפילוסופי, ובעיקר בתחום האתיקה; הם מצידיקים מתן מענה לשאלות פרקטיות הנוגעות לפעולות שעליינו לבצע; המוטיבציה שבביסיסם מונעת מרצון לחולל השפעה על העולם; הם כוללים מתחודדות פילוסופיות ספציפיות (בעיקר כתיבה עיונית) כדי להתייחס לשאלות מסוימות החורגות מתחום הצר של בעיות פילוסופיות (Lippert-Rasmussen, 2016).

קובץ המאמרים דן אפוא בסוגיות[U] עכשוויות ומנסה להציג תובנות והמלצות להתמודדות עימן. הטרומה של הקובץ לאנשי השדה, המורות והמורים היא בהבניה של תשתיית רעיונית וערכית, שתעמוד לנגד עיניהם בעת הוראת הכתיבה, החקיר והיצירה. אלו סוגיות שאינן ייחודיות לעולם ההשכלה הישראלי, ועל כן תוצריו ההתמודדות המוצגים כאן מצטרפים למ Lager העולמי של פתרונות המוצעים להעלאת המודעות ולמ庵ק בתופעות שליליות כגון העתקות סטודנטיים. המבט הגלוקאלי המובא בספר זה יכול אף לתרום לחשיבה ביינלאומית, החיונית בעידן של ביאום ההשכלה הגבוהה. התייחסות רגשית תרבות, המתחשבת בעמדות ובתפיסות של סטודנטים מרחבי העולם, יכולה לסייע במניעת הונאה וחוסר יושרה. הדבר נכון במיוחד עבור סטודנטים לתארים متקדמיים ואנשי סגל המשתתפים ומשתלבים במחקר ביינלאומי מתקדם.

משחרר ההיסטוריה נשמרו ברומא העתיקה זכויות המחבר. עם התפתחות כתבי העת של החברות המלומדות בבריטניה נוצרה התפיסה של זכויות היוצרים, אשר התפשטה למדינות מערביות נוספות (Ison, 2018). עם זאת התרבות במדינות אלו היא של סביבה תחרותית המאפיינת ברדייפה אחר הישגים ומעריצה את המצליחים החיים בה. גנבה ספרותית מתறחת במדינות המערב, אך התייחסות אליה היא ככל כישלון אני על פי קודים וחוקים שניסחו המוסדות האקדמיים. לעומת זאת, במדינות מזרח אירופה ורוסיה חשיבות הקבוצה נותרה

בעינה, ובמדינות אלו מדווחים מקרים רבים של חוסר יושרה אקדמי. הדבר אף נכוון במדינות אסיה המושתתות על תפיסת קולקטיביסטית אשר אינה מקדשת את הצלחתו של היחיד. הבעה חריפה במילוי אחד בהודו ובסין. יתכן שקשה לשפה האנגלית, השפה השלטת באקדמיה, מחזקים את הפיתוי של העתקה והדבקה במהלך הכתיבה בארץות שאינן דוברות את השפה.

הספר מציע כמה דרכי להתמודדות עם בעיות של חוסר יושרה, בראש ובראשונה העלתה המודעות של הלומדים והמלמדים למורכבות של עולם הפרסום, השיפוט והלמידה. זאת לצד פתרונות מעשיים כגון שימוש מושכל בטכנולוגיות לעידוד למידה, למניעת גנבות ספרותיות ולפדגוגיה מוכוונת ישרה.

מבנה הספר

השער הראשון של הספר עוסק בנגישות למידע בהשכלה הגבוהה ובהיבטים אתיים הנוגעים לה. עוד עוסק שער זה בלומדים במערכות ההשכלה הגבוהה ובשאלה כיצד אפשר לוודא שזכויותיהם נשמרות בתהליך המקבב אחר למידתם או בעת הנגשת תוכרי המחקר שלהם. השער נפתח במאמרה של ליאת אייל 'קונים דעת - דרכי התמודדות עם חוסר יושרה של סטודנטים במכינות לחינוך', המציע לקוראים דיון עמוק בתופעה של הונאה בלמידה. במאמר מוצג מחקר שבו בchnerה אייל את דרכי התמודדות של מרצים במכינות האקדמיות לחינוך בישראל עם התופעה המטרידה זו. המאמר דן בהרחבת בbijtoviyo של חוסר יושרה אקדמית וסיבותיו. אחת התוצאות המרכזיות של המאמר היא הצגת דרכי ההתמודדות של המוסדות והמרצים עם bijtoviyo של חוסר יושרה אקדמית וסיבותיו. אחות התוצאות המרכזיות של המאמר ניתחהaicotni של תריסר ראיונות שקיימה המחברת עם מרצים במכינות, מתקבלת תמורה עשירת ומפורטת המבוססת מדיניות להתמודדות עם תופעה זו בהשכלה הגבוהה. מאמרה של עמליה רן, 'האתגרים הטמונהים בשימוש בנתוני עתק בתחום החינוך: סוגיות אתיות ומוסריות', דן בזכויות הלומדים ובהגנה עליהם בזירת מחקר גדולה ומתחתת של מחקר המבוסס על נתוני עתק (big data). המאמר מתמקד בהציג סוגת חקר נתוני עתק בחינוך, הפורצת דרך עם תובנות שניית להסיק מנתונים שנאספים באמצעות בינה מוסדית, תוכנות לומדה, רשותות חברותיות ועוד. במאמר מוצגים שני מקרי בוחן של מערכות לנביי הצלחה של סטודנטים הלומדים במוסדות השכלה גבוהה בארץות הברית. מערכות אלו מיועדות לתמוך בלמידה ולסייע לסטודנטים לבצע את משימותיהם בהצלחה. אולם לצד הפוטנציאלי החובי הטמון במעקב אחר הלומדים באמצעות חקר נתוני

עתק, בין שהוא מבוצע אוטומטית ובין שהוא מלאה מחקר אדם, מתחומיות גם סוגיות אתיות כבודת משקל, כגון שמירה על האתיקה של הלומדים, מתן הסכמה מדעת לתחליק המחבר, שמירה על חסין המשתתפים, קניין רוחני והימנעות מעשיית רע למגזרים שונים.

ליאת יוספסברג בן-יהושע מפרטת במאמרה 'הסיכון והסיכון באוסף' דוקטורט דיגיטליים פתוחים - האם כדאי להנגיש את עבודות הדוקטורט של?' את הנזודות השונות שיש לתת עליהם את הדעת בעת ההגשה של העבודה והנגשה באופן מקוון. המאמר מציג את התפתחות האוספים המקצועיים ובחון את סוגיות הבעלות של הכותבים על זכויות היוצרים מול בתיה המקצועיים ובחון את הסכנות הבלתי נאות של הנטענות לעבודות המדענית והמקצועית גם יחד, לעומת הנסיבות והחסים העומדים בפני מגישיהם המאמרים ועולם האקדמיה. לבסוף המאמר מתאר את המהלך להגדלת אוסף עבודות דוקטורט בתחום דיסציפליני של החינוך.

מחקריה של ריקי גリンברג מפנה אוור אל הספריות האקדמיות, אשר שירתו מאז ומעולם כМОותוכות בין משתמשים למקורות המידע. כאמור, התנהגות מיידע של לקוחות הספרייה האקדמית, ספרייה בישראל כחקר מקרה', מתמקדת בהתנהגות המידע (מכלול התנהגויות אנושיות בהקשר של מקורות מידע וערוצי מידע) של לקוחות הספרייה האקדמית, ובחון אותה שלוש נקודות מבטו: משתמשי הספרייה, הספרנים ורשותות (לוגים) ממיערכות המידע של הספרייה. כדי להיטיב להבין את הדור הבא של משתמשי הספרייה בחנה גリンברג את התנהגות משתמשי הספרייה בעת איתור המידע. מחקרה מתמקד באופן שבו ספריות אקדמיות מתאמינות את משקעי החיפוש שלהם לצרכים ולדרישות של לקוחותיהן בלי לפגוע בתפקידן כספקות גישה למידע אקדמי, ובದ בבד להמשיך להיות קשיבות לחידושים טכנולוגיים ולצרכים מידע חדשים.

השער השני עניינו פרסום במערכת ההשכלה הגבוהה. חלק נרחב מזמן של אנשי הסגל במוסדות ההשכלה הגבוהה מוקדש לביצוע מחקרים, לכתיבה אקדמית של המחברים ולהגשת מאמרים לפרסום. הביטוי *publish or perish* מונע מכך היטיב לכל איש אקדמי אשר התקדם בו סולם הדרגות האקדמי מותנית במספר הפרסומים שפרסם בכתביו עת שפיטים. משום כך, חוקרים רבים מוכנים למסור ללא היסוס את זכויותיהם לתאגידי ענק של בתיה הוצאה לאור, לעיתים ללא כל הבנה מעמיקה של מאגר הכוחות והתקציבים המושקעים במחקרים

וללא בחינת התועלת לציבור. מארג כוחות זה כולל חוקרים, סטודנטים, ועדות מינוי אקדמיות, בעלי הון בתאגידי ההוצאה לאור והאנשים הפועלים בהם. במעטם השותפים בבתי ההוצאה נמצאים גם אנשי הסגל, אך הפעם בתפקידים כשופטים של החוקרים. מנגד, עידן הדעת מנגיש לציבור הרחב מחקרים באופן שלא היה אפשרי בעבר הרחוק. אולם לפתיחה השערים הללו לציבור הרחב, המהווה שבירת החומה של מגדי השם של האקדמיה, גלוית מורכבות רבה בעבר החוקרים.

מאמרם של רועי צונה ואביב גאון, 'זכויות יוצרים בעידן הטכנולוגי החדש', בוחן את מארג הכוחות בין עולם ההוצאה לאור לבין החוקרים. המאמר עוסק בסוגיות הווייתו על זכויות היוצרים והענקתן באופן מוחלט לכתבי העת. המאמר סוקר את התפתחותם מעמדם של המוציאים לאור החל משנת 1643, שבה העביר הפרלמנט האנגלי לרשותה את חוק זכויות היוצרים, ועד ימינו אלו. המאמר דן בשלל דילמות מוסריות, החל בהעתקה במבחנים ועד לגנבה ספרותית בכלל וגנבה ספרותית עצמית בפרט, ומציג סוגיות דומותמן העולם הכלכלי. מקום מיוחד מוקצה להתפתחות בשנים האחרונות, המבatta את הצורך בשיתופיות רבה יותר ובצדקה המכאה על עלות הפרסום. מחבריו המאמר יוצרים בקריאת החוקרים, למוציאים לאור ולאנשי ציבור וחוקק לקדם את החקיקה של זכויות יוצרים המעוגנת בתפיסות של דורנו אלו.

דניאל שפרלינג מציע במאמרו על 'האתיקה של שיפוט עמייטים' דיון מקורי בשאלת האתיקה המקצועית שצריכה להנחות שופטים של חיבורים אקדמיים וב모רכובות התחליק של שיפוט עמייטים. הטענה המרכזית במאמר היא כי עבודת השופטים צריכה להיות כפופה למערכת נורמטיבית המכוננת את התנהוגותם. זו ניתנת להצדקה על ידי אחריותם ומשמעותם תפקדים, על ידי הפגיעה הקשורה בתהליק השיפוט ועל ידי הטיעויות, שהן חלק בלתי נפרד מהתחליק. כן Natürlich כי האתיקה של שיפוט עמייטים צריכה להיגזר מאתיקה מחקרית המבוססת על אתיקה דואנטולוגית. המחבר מציע שלושה ערכיים מרכזים לביסוס תפיסת האתיקה של שיפוט עמייטים: יושרה, ענווה ובין-אנושיות. פרק זה הוא נדבך חשוב בדיון האתני הנוגע לשחקנים המרכזים בהליך הפרסום המדעי.

את הספר חותם מאמרה של דלית קוז-דרור פולדמן, 'פרסום פתוח (open access)', הדן בגישה הפרסום הפתוח, ההולכת ונעשית נפוצה יותר ויותר. הגישה פותחת אפשרויות חדשות לפרסום חיבור מדעי, אך בו בזמן מעלה שאלות בנוגע לתהליק בקרת האיכות של החומריים המתפרסמים ולזכויות המחברים. המאמר

דן ברגולציה ובבנייה של פרסום זה על ידי גופים שונים, בסיבובו לעלייה במספר המאמרים המתפרסמים בצורה זו, ביתרונטיו של הפרסום הפתוח ובאתגרים שהוא מציב בפני הקהילה המדעית. הדיון במאמר משלב בין שיקולים אתיים ומוסריים ובין שיקולי יעילות ואיכות הפרסום המדעי המעסיקים את העוסקים במחקר האקדמי ובפרסומו.

מקורות

- אלוני, נ' (2016). הזמנה להשתלבות בחים רואים: על אתיקה, חינוך וריבונות פדגוגית למורים. *ביטאון מכון מופ"ת*, 59, 19-27.
- מרקוביץ' ביטון, נ' (2014). הפיכתה של הפרת זכויות יוצרים לעבירה פלילית וacusיפה בישראל. *מחייב משפט*, 2, 511-570.
- פורום השכלה נגישה (2010). *עקרונות פעולה לשימוש ביצירות לצרכי הוראה ומחקר* (Code of Best Practices) 10-1.
- קן-דרור, ג' (2012). *שימושים מותרים ביצירות מוגנות וביצירות המצוויות בנחלת הכלל לצורך לימוד והוראה*. גדייש, ג', 198-211.
- American Psychological Association (2009). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). American Psychological Association.
- Beauchamp, T. L. (2003). The nature of applied ethics. In R. G. Frey & C. H. Wellman (Eds.), *A companion to applied ethics* (pp. 1–16). Blackwell Publishing.
- Ison, D. C. (2018). An empirical analysis of differences in plagiarism among world cultures. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 40(4), 291–304.
- Lippert-Rasmussen, K. (2016). The nature of applied philosophy. In K. Lippert-Rasmussen, K. Brownlee, & D. Coady (Eds.), *A companion to applied philosophy* (pp. 3–17). John Wiley & Sons.
- Tham, J. (2014). Applied ethics. In. H. ten Have (Ed.), *Encyclopedia of global bioethics*. Springer. DOI 10.1007/978-3-319-05544-2_26-1
- Toulmin, S. (1982). How medicine saved the life of ethics. *Perspectives in Biology and Medicine*, 25(4), 736–750.